

Розділ 3

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

УДК 330.567.28

Олександр РЕХТЕТА

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та економіки Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна*

e-mail: rekhtetaom@outlook.com

Олена ПОРТНЕНКО

студентка факультету економіки

*Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна*

e-mail: elena.portnenko@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ

У статті розглянуто особливості ведення фінансового обліку домогосподарства. Систематизовано статті для збору первинних документів, якими оформлюються здійснені витрати. Інструментом фінансового обліку може бути розроблення і ведення книги обліку доходів, витрат, майна, інвестицій, кредитів. Підкреслено доцільність ведення щоденного обліку зроблених покупок із зазначенням кількості і вартості придбаних товарів, а також інших витрат. Визначена залежать від обліку доходів та витрат із вчасністю та достовірністю формування бюджету домогосподарства та управління його фінансами в цілому.

Ключові слова: фінанси домогосподарств, облік доходів та витрат домогосподарств, управління фінансами домогосподарств, фінансовий облік.

В соціально орієнтованій економіці домогосподарство виступає у ролі первинного суб'єкта ринкових взаємовідносин, виступаючи ключовим постачальником на ринку ресурсів, та найбільшим споживачем товарів та послуг. Домогосподарства вбачають мету своєї діяльності в отриманні доходів, обсяг яких має бути достатнім не лише для покриття поточних витрат, а й щоб забезпечувати чистий прибуток, що зумовлює актуальність дослідження обліку та аналізу доходів і витрат домогосподарств.

Питання економічного аналізу доходів і витрат розглядалися в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як І. Фішер,

Ф. Модільяні, Кізіма Т. О. Воробйов Ю. М., Ворошило В. В., Прохар Н. В.

Можна зауважити, що недостатньо опрацьованим залишається питання ведення обліку доходів та витрат домогосподарства, що на нашу думку унеможливорює подальший аналіз фінансів домогосподарств та якісне управління ними. Тому метою даної статті є аналіз особливостей обліку доходів та витрат домогосподарств.

У бюджеті домогосподарства акумулюються індивідуальні надходження працюючих членів сім'ї, а також інші доходи, за рахунок яких покриваються як загальні потреби домогосподарства, так і особисті потреби усіх

його членів. Іншими словами, за допомогою бюджету домогосподарства відбувається перерозподіл доходів між усіма членами сім'ї, незалежно від того, хто є основним постачальником грошових коштів. Тому, на наш погляд, при розгляді бюджету домогосподарства коректніше говорити про систему бюджетів у межах єдиного сімейного бюджету, оскільки кожен із членів домогосподарства може вести індивідуальний облік своїх доходів і витрат незалежно від того, яка модель управління фінансами характерна для даного домогосподарства [1, 332–333].

До основних методів управління фінансами домогосподарств з позиції мікрорівня належать: фінансовий облік, фінансове планування, фінансовий аналіз та контроль членів домашнього господарства за поточними доходами і витратами, а також формуванням заощаджень. Кожен з перелічених методів реалізується на практиці за допомогою конкретних інструментів.

Інструментом фінансового обліку може бути розроблення і ведення книги обліку доходів, витрат, майна, інвестицій, кредитів. Фінансове планування у сфері фінансів домогосподарств доцільно здійснювати передусім за допомогою таких інструментів як план-прогноз реалізації фінансових цілей і бюджет

домогосподарства. Основними інструментами фінансового аналізу у сфері фінансів домогосподарств можуть бути: визначення коефіцієнта заборгованості і коефіцієнта ліквідності домогосподарства, аналіз найоптимальніших та найприбутковіших варіантів вкладення тимчасово вільних коштів з урахуванням співвідношення «дохідність – ризик», порівняння альтернативних форм отримання кредитів та укладання договорів страхування.

Вважаємо, що процес управління фінансами домогосподарств доцільно починати з розроблення і ведення книги обліку доходів, витрат, майна та інвестицій. Основними обліковими статтями (розділами книги) можуть бути поточні доходи (рис.1) і поточні витрати (за окремими підстаттями: харчування, оплата житлово-комунальних послуг, придбання одягу та взуття, транспортні витрати, сплата страхових внесків тощо), а також кошти на рахунках в кредитних установах, вкладення у цінні папери, нерухомість, страхові поліси, отримані кредити тощо. Для раціонального ведення домашнього господарства, на наш погляд, потрібно також обов'язково здійснювати облік наявного рухомого і нерухомого майна [1, 320–321].

Розкриття поняття доходу, методики його оцінки критеріїв визначеності складає

Рисунок 1 – Статті обліку доходів домогосподарств, розроблено авторами на основі [2]

фундаментальну проблему сучасної теорії обліку. Як економічна категорія, дохід (виручка) є потоком грошових коштів та інших надходжень за певний період, отриманим від продажу продукції, товарів, робіт, послуг.

Згідно з міжнародними та національними стандартами бухгалтерського обліку, термін «дохід» означає збільшення економічної вигоди протягом звітного періоду або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу, за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена.

Варто відзначити, що на сьогодні в Україні існує достатньо значна нормативно-правова база з питань обліку доходів для підприємств. Однак, в той же час, майже відсутнє нормативне регулювання обліку доходів домогосподарств, що існує виключно у формі декларацій про майновий стан і доходи для ДФС. Постає питання зручності ведення обліку доходів задля більш достовірного і виваженого управління в подальшому наявними фінансовими ресурсами оскільки контрольні функції сьогодні працюють у декларативному режимі, що зумовлює високу тінізацію доходів. Проте навіть міжнародна практика вказує на більш достовірні дані, які отримують від обліку витрат домогосподарств.

Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, яке призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками) [3]. Під операційними витратами (собівартість) розуміються виражені в грошовій формі витрати трудових, матеріальних, нематеріальних, фінансових ресурсів на здійснення операційної діяльності.

При складанні бюджету витрати домогосподарства доцільно поділяти на постійні і змінні, що забезпечуватиме точний облік таких витрат і полегшуватиме пошук резервів для їх можливої економії та раціоналізації. Витрати домогосподарств складаються з витрат на предмети споживання довготривалого користування (автомобілі, телевізори, пральні машини тощо), на товари поточного споживання (хліб, молоко, сорочки, зубна паста тощо) та споживчих витрат на послуги.

З обліковою метою необхідним вважаємо ведення спеціальної господарської книги (в рукописному або комп'ютерному варіанті), за допомогою якої можна здійснювати щотижневий ретельний аналіз бюджету домогосподарства, оцінку доцільності здійснення конкретних покупок і платежів та пошук можливих шляхів скорочення непродуктивних витрат. Доцільним є ведення щоденного обліку зроблених покупок із зазначенням кількості і вартості придбаних товарів, а також інших витрат. Якщо врахувати той факт, що одна сім'я із чотирьох осіб в середньому здійснює три покупки в день, і в одній покупці може бути кілька товарів (як правило, продуктів), то, на наш погляд, загальна кількість записів, які потрібно буде зробити в зошиті для обліку витрат, не перевищуватиме в середньому 8–10, на що витратиметься від п'яти до десяти хвилин щоденно. Дрібні регулярні витрати (скажімо, квитки на проїзд у міському транспорті) доцільно обліковувати наприкінці тижня.

Для більш ґрунтовного аналізу витрат можна в кінці тижня або місяця підсумовувати усі витрати за окремими статтями (рис. 2). Якщо витрати на харчування чи будь-які інші витрати займають значну питому вагу у сімейному бюджеті, роблячи його доволі напруженим, то таку статтю витрат доцільно розшифровувати детальніше (скажімо, у витратах на харчування виділяти окремо м'ясні і молочні продукти, хлібобулочні вироби, крупи, овочі і фрукти, кондитерські вироби тощо), що дасть змогу здійснити скорочення тих чи інших надлишкових витрат (за умови, що таке скорочення, звичайно ж, буде можливим і доцільним).

Принагідно зазначимо, що навіть якщо члени домогосподарства будуть обліковувати і аналізувати свої витрати не систематично, а лише упродовж обмеженого періоду часу (наприклад, одного чи кількох місяців), то і тоді це буде надзвичайно корисним, адже такий облік дасть можливість виявити багато резервів для скорочення витрат, на які раніше не звертали уваги, а отримана інформація допоможе більш раціонально здійснювати витрати навіть тоді, коли облік вестися не буде [1, 337–338].

Рисунок 2 – Статті обліку витрат домогосподарств, розроблено авторами на основі [2]

Як у вітчизняній, так і в зарубіжній економічній літературі не існує єдиної думки щодо термінології, кількості та складу ознак класифікації витрат. Облік витрат у фінансовому напрямі здійснюється за економічними елементами. Згідно з П(С)БО 16 «Витрати», витрати операційної діяльності групуються за такими елементами: матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; амортизація; інші операційні витрати [3]. В умовах обліку витрат домогосподарств можна залишити відповідні принципи ведення бухгалтерського обліку, скоригувавши методологію в напрямок спрощення. У сучасних умовах господарювання найбільш раціональною формою ведення фінансового обліку, як показує практика, є автоматизована журнальна форма бухгалтерського обліку, в арсеналі пропонованого програмного забезпечення існує багато додатків для

смартфонів. Здійснення раціонального автоматизованого оперативного обліку дасть змогу уникнути негативних явищ утрати фінансових ресурсів, зведе вірогідність виникнення непродуктивних витрат до мінімуму.

Отже, на нашу думку, існуюча практика обліку не дає вичерпної і своєчасної інформації про доходи та витрати діяльності домогосподарств, тому що облікова інформація групується переважно в кінці кварталу і відображає події, що минули. Від правильності та швидкості обробки первинних документів, якими оформлюються здійснені витрати, залежать вчасність та достовірність формування бюджету домогосподарства та управління його фінансами в цілому. В подальшому вважаємо за доцільне більш детально дослідити засоби збору первинної інформації та інші інструменти фінансового менеджменту домогосподарств.

Список використаних джерел

1. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств : концептуальні засади теорії і практики [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Т.О. Кізіма. – Тернопіль : ТНЕУ, 2011. – 466 с.
2. Воробйов Ю.М. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави : монографія / Воробйов Ю.М., Ворошило В.В. – Сімферополь : ВД «АРИАЛ», 2013. – 232 с.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : Положення від 31.12.1999 р. № 318. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nnger=333217>.
4. Прохар Н.В. Облік доходів, витрат і фінансових результатів: проблеми теорії та практики : [монографія] / Н.В. Прохар, Ю.О. Ночовна. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 257 с.

References

1. Kizima T.O. Private Finance: Conceptual Principles of Theory and Practice [Text]: Diss. for obtaining the degree of Dr. Econ. Sciences: 08.00.08 – money, finance and credit / T.O. Kizima – Ternopil: TNEU, 2011. – 466 p.
2. Vorobyov Y.M. Finances of households in the financial system of the state: monograph / Vorobyov Y.M., Voroshilo V.V. – Simferopol: "ARIAL", 2013 – 232 p.
3. Regulation (standard) of accounting 16 "Expenses": Provisions of 31.12.1999, No. 318. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nnger=333217>.
4. Prokhar N.V. Accounting for income, expenses and financial results: problems of theory and practice: [monograph] / N.V. Prokhar, Yu.O. Nightly – Poltava: RVV PUET, 2011. – 257 p.

Рехтета О. М., Портненко О.С. Особенности учета доходов и расходов домохозяйств

В статье рассмотрены особенности ведения финансового учета домохозяйств. Систематизированы статьи для сбора первичных документов, которыми оформляются осуществленные расходы. Инструментом финансового учета может быть разработка и ведение книги учета доходов, расходов, имущества, инвестиций, кредитов. Подчеркнуто целесообразность ведения ежедневного учета сделанных покупок с указанием количества и стоимости приобретенных товаров, а также других расходов. Определено зависимость от учета доходов и расходов со своевременностью и достоверностью формирования бюджета домохозяйства и управления его финансами в целом.

Ключевые слова: финансы домохозяйств, учет доходов и расходов домохозяйств, управление финансами домохозяйств, финансовый учет.

Rekhteta O., Portnenko O. Features of income and expenses of households

The paper deals with the features of financial accounting of a household. Articles are systematized for the collection of primary documents, that show executed costs. An instrument of financial accounting can be in a form of a book for income, expenses, property, investments, loans. The analysis and control of household members in terms of current incomes and expenses, as well as the formation of savings, are realized in practice through various tools. It is emphasized the expediency of keeping a daily account of made purchases, indicating the quantity and value of the purchased goods, as well as other expenses. It is determined that the account will allow to reveal many reserves for reduction of expenses, which previously were hidden, and the received information will help them more rationally to implement it. When compiling the budget, it is expedient to allocate household expenses to permanent and variable, which will ensure accurate accounting of such costs and facilitate the search for reserves for their possible savings and rationalization. The determined depend on the accounting of incomes and expenses with the timeliness and reliability of the budgeting of the household and managing its finances in general.

Key words: household finances, income and expenditure accounting of households, household finance management, financial accounting.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2018